

Tasarımların Uluslararası Düzeyde Korunması

Cahit SULUK *

Özet

Hukukun yerel olarak uygulanmasına karşın, sınır gözetmeksizin fikri mülkiyet haklarına yapılan saldırılar, bu hakların uluslararası düzeyde korunması gereğini doğurmuştur. Her ülkenin ayrı bir hukuk düzeni ve yargı sistemi bulunması, hak sahiplerini haklarını takipte ve korumada savunmasız bırakmaktadır. Global pazarda tüketicinin beğenisini kazanan bir tasarımın sahibi, 200 ayrı ülkede tescil yaptırıp, hak ihlallerine karşı davalar açması gerekir.

Fikri mülkiyet haklarının takibi ve korunması hususlarında zorluklar dikkate alınarak birtakım uluslararası anlaşmalar kabul edilmiştir. Bu bağlamda tasarımlarla ilgili olarak; ürünlerin sınıflandırılmasına ilişkin Locarno Anlaşması ve tasarımların uluslararası tescilini konu alan Lahey Anlaşması benimsenmiştir. Her iki anlaşmaya da Türkiye taraftır.

Ülkesellik İlkesinin bir istisnası olarak karşımıza çıkan ve AB’yi adeta bir ülke gibi mütalaa eden Topluluk Tasarım Sistemi, hak sahipleri bakımından diğer önemli bir uluslararası enstrümandır. Türk vatandaşları da sözü edilen koruma modelinden yararlanabilmektedir.

Bu çalışmada esas itibariyle tasarımların uluslararası düzeyde başvurusuna ve tesciline imkân veren Lahey Anlaşması ile Ülkesellik İlkesinin istisnası olan Topluluk Tasarımı incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Patent, Tasarım, Fikri Mülkiyet Hakları, Uluslararası Koruma, Uluslararası Başvuru, Uluslararası Tescil, Topluluk Tasarımı.

I. Giriş

Fikri mülkiyet (*intellectual property*); ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanat ve sinema olmak üzere dört ana kategoriden teşekkül eden fikir ve sanat eserleri (*copyrights*) ile patent, marka ve tasarım gibi sınaî mülkiyet haklarını (*industrial property rights*) kapsayan bir üst kavramdır.

Fikri mülkiyet hakları maddi varlığa sahip olmayan, cisimleştiği eşyadan farklı ve süreyle sınırlı olma gibi özellikleriyle maddi mülkiyetten ayrılır. Bir otomobil, çanta veya masa gibi maddi bir eşyanın sahibi o eşyayı dilediği gibi kullanabilir, başkasına verebilir ya da tahrip edebilir. Maddi mülkiyet bakımından hak süreyle sınırlı da değildir. Buna karşılık patent, marka, tasarım, müzik, sinema ve güzel sanat gibi fikri mülkiyet haklarında durum farklıdır. Eşya üzerindeki mülkiyette genel kanuni sınırlamalara uymak kaydıyla hak sahibi dilediği gibi tasarrufta bulunabilir ve her türlü tecavüzü önleyebilir. Buna karşılık fikri mülkiyette hak sahibi, ancak hukuk düzeni tarafından kendisine tanınan yetkileri kullanabilir.

Demek ki, maddi mülkiyet ile fikri mülkiyet hakları birçok yönden birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklardan en önemlisi de fikri mülkiyet hakları bakımından *ülkesellik ilkesinin* geçerli olduğudur. İlkeye göre, bir buluş ya da özgün tasarım hangi ülke(ler)de tescil edilmişse, sadece o ülke(ler)de korunmaktadır. Sağlanan koruma ise, yine o ülkenin hukuku çerçevesinde olmaktadır. Her ne kadar

* Av. Dr., İstanbul Barosu, e-posta: csuluk@yahoo.com, csuluk@fikrimulkuyet.com

III. ULUSAL TASARIM KONGRESİ

uluslararası anlaşmalar yoluyla fikri mülkiyet hakları bakımından birtakım ortak hükümler ulusal hukuklara aktarılsa dahi, bugün hala ulusal hukukların konuya ilişkin düzenlemeleri birçok farklılıklar içermektedir. Sözgelimi, Avrupa Birliği (AB) ve Türk Hukukunda tescilli tasarımlar 5'er yıllık dönemler halinde maksimum 25 yıl süreyle korunmaktadır. Buna karşılık Amerikan Hukukunda tescilli tasarımlar 14 yıl korunmaktadır. Koruma şartları ise birbirinden tamamen farklıdır. AB ve Türk Hukukunda yeni ve ayırt edici nitelikteki tasarımlar korunurken, Amerika'da tasarımlar bakımından patentlerde olduğu gibi yenilik, buluş basamağını aşma ve sanayiye uygulanabilirlik şartları aranmaktadır. Bu nedenle Amerika'da verilen belgeye tasarım patenti (*design patent*) denmektedir. Bu gibi sistem farklılıkları nedeniyle bir ülkede korunabilen tasarımlar, başka bir ülkede korunamayabilecektir. Diğer bir deyişle, bugün fikri mülkiyet hakları bakımından ülkesellik ilkesi kabul edilmiş olup, evrensellik ilkesi geçerli değildir. Bu durum hak sahiplerinin durumunu oldukça zorlaştırmaktadır. Zira dünyada iki yüzün üzerinde ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerin her birinde tasarımı tescil ettirmek için istenen evrak, tescil ücreti ve o ülkelerde faaliyet gösteren patent ve marka vekili ile çalışılacağı düşünülürse güçlüğün boyutları daha iyi anlaşılacaktır. Bu güçlük, tescile tabi patent, marka ve tasarım gibi tüm sınaî mülkiyet hakları bakımından mevcuttur.

Yukarıda sözü edilen zorlukları aşgariye indirebilmek için birtakım uluslararası anlaşmalar kabul edilmiştir. Bu anlaşmalar sayesinde bugün patent, marka ve tasarımların uluslararası düzeyde tescil başvurusunu yapmak mümkündür. Elbette bu başvuru, ilgili anlaşmaya taraf ülkeler için geçerlidir. Bu bağlamda patentler bakımından 1970 tarihli Patent İşbirliği Anlaşması (PCT) ve 1973 tarihli Avrupa Patent Anlaşması (EPC) önemlidir. Markalar bakımından 1891 tarihli Madrid Anlaşması ile 1989 tarihli Madrid Protokolü ilk göze çarpan anlaşmalardır. Tasarımlar bakımından ise 1960 tarihli Lahey Anlaşması ve yine bu anlaşmanın 1999 tarihli Cenevre metni, hak sahipleri bakımından büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu anlaşmalara ek olarak uluslararası sınıflandırmayı düzenleyen başkaca anlaşmalar da bulunmaktadır. Türkiye, 1891 tarihli Madrid Anlaşması hariç yukarıda anılan anlaşmaların tamamına, burada sayılmayan konuya ilişkin diğer anlaşmaların ise birçoğuna taraftır (Suluk ve Orhan, C. II, 2005: 57 vd.).

Şunu da önemle belirtelim ki, fikri mülkiyet haklarının *uluslararası tescili* ile bu hakların *uluslararası düzeyde korunması* farklı kavramlardır. Bugün için uluslararası başvuru ve tescilde önemli mesafeler kat edilmiş olmakla birlikte, anılan hakların korunması bakımından, kural olarak ülkesellik ilkesinin bugün de geçerli olduğu belirtilmelidir. Sözgelimi, hak sahibi bir tasarımını hangi ülkede tescil ettirmişse, sadece o ülkede ve o ülkenin hukuk kuralları çerçevesinde korumadan yararlanır. Bu bağlamda, bugün için bir Dünya Patentinden, Dünya Markasından ya da Dünya Tasarımından söz etmek mümkün değildir. Yani fikri mülkiyet haklarının korunması bakımından evrensellik ilkesi geçerli değildir. Ancak bu hakların korunmasında, bölgesel düzeyde de olsa birtakım adımların atıldığı söylenebilir. Sözgelimi, Topluluk Markası ve Topluluk Tasarımı hak sahibine AB düzeyinde koruma sağlamaktadır. Bu durum, AB'nin uluslar üstü (*supra-national*) niteliğinden kaynaklanmaktadır. Topluluk Markası ve Topluluk Tasarımına ilişkin koruma, üye ülke hukuklarından bağımsız olan Topluluk Hukuku çerçevesinde ve AB topraklarının tamamında gerçekleşmektedir. Böylece bir belge ile 25 ülkede tek bir hukuk düzeni (AB Hukuku) şemsiyesi altında marka ya da tasarım koruması elde etmek mümkündür. Benzer bir çalışma Topluluk Patenti bakımından da yürütülmekle birlikte, bu çalışma henüz yürürlüğe girmemiştir. Topluluk Markası ve Topluluk Tasarımı için AB'ye üye ülkelerden birinin vatandaşı olma şartı

III. ULUSAL TASARIM KONGRESİ

bulunmamaktadır. Bu nedenle Türk vatandaşları da bu korumadan yararlanabilmektedir. Burada son olarak, bölgesel düzeyde tasarım korumasını, Benelux (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) ülkelerinin de kabul ettiği belirtilmelidir.

Fikri mülkiyet hakları bakımından kabul edilen uluslararası anlaşmaların fonksiyonları şöyle özetlenebilir:

İlk olarak, uluslararası anlaşmalar, uluslararası başvuru prosedürünü kolaylaştırır. Bu anlaşmaların bir kısmı tescil prosedürüne ilişkindir. Sözelimi, bir Türk vatandaşı İtalya, Japonya, İsviçre ve Amerika'da bir markasını tescil ettirmek istiyorsa, ya ilgili ülkelerin patent ofislerine tek tek başvurarak tescilini yaptırır; ya da daha kolay bir yol olan ve anılan ülkelerin de taraf olduğu Madrid Protokolü gereği, uluslararası başvuruları kabule yetkili İsviçre'nin Cenevre kentindeki Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatının (*WIPO*) Uluslararası Bürosu kanalıyla tek bir işlemle tescil başvurusunu yapar.

İkinci olarak, hakların korunması ve takibi bakımından yeknesak uygulama sağlamak için bazı anlaşmalar kabul edilmiştir. Sözelimi, hakka konu ürünlerin (ve hizmetlerin) sınıfları, uluslararası anlaşmalarda öngörülen şekilde yapılmaktadır. Markalar bakımından Nis ve Viyana, patentler bakımından Strazburg, tasarımlar bakımından Locarno Anlaşmaları bu tür anlaşmalardır.

Üçüncü olarak, yukarıda sözü edilen amaçların gerçekleştirilmesi ve temel ilkelerin belirlenmesi bakımından birtakım anlaşmalar imzalanmıştır. Örneğin, fikri mülkiyet haklarının anayasası olarak nitelenen ve sınaî mülkiyete ilişkin 1883 tarihli Paris Anlaşması, fikir ve sanat eserleriyle ilgili 1886 tarihli Bern Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütünü kuran Anlaşmanın eki olan 1995 tarihli Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (TRIPS) bunlardan bazılarıdır. Bugün için evrensel koruma ilkesi benimsenmemişse de, Paris, Bern ve TRIPS gibi anlaşmalar yoluyla bu anlaşmalara taraf ülkelere, anılan haklara asgari düzeyde de olsa koruma sağlaması yükümlülüğü getirilmiştir. Bugün *WIPO*'nun, 183 üyesi bulunduğu düşünülürse bu anlaşmaların önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle fikri mülkiyet hukukunun ulusal hukuk olduğu kadar bir uluslararası anlaşmalar hukuku olduğu, haklı olarak ileri sürülmüştür (Tekinalp, 2006:67).

Yukarıda yapılan açıklamalar tescile tabi patent, marka, tasarım ve faydalı model gibi fikri mülkiyet haklarının tamamı bakımından geçerlidir. Hukukumuzda fikir ve sanat eserleri (*copyrights*), tescile tabi değildir. Bu nedenle anılan haklar bakımından farklı düzenlemeler getirilmiştir (Suluk ve Orhan, 2005; Suluk, 2004). Aşağıda sadece tescilli tasarımlarla ilgili uluslararası anlaşmalar ele alınacaktır. Tasarımların uluslararası düzeyde korunmasında Topluluk Tasarımının önemli bir enstrüman olduğu dikkate alınarak bu konu ayrıca incelenecektir.

II. Tasarımların Uluslararası Tesciline İlişkin Lahey Anlaşması

Tasarımların uluslararası alanda saklanması (*deposi*) düzenleyen Lahey Anlaşması 1925 tarihinde imzalanmış olup 1928 yılında yürürlüğe girmiştir (Cohen, 2000). Lahey Anlaşmasının, 1934 tarihli Londra, 1960 tarihli Lahey ve 1999 tarihli Cenevre metni olmak üzere yürürlükte üç ayrı versiyonu bulunmaktadır. Bazı ülkeler bu anlaşmalardan birine, bazı ülkeler ise ikisine ya da her üçüne birden taraftır. Ancak, daha ziyade 1960 tarihli Lahey versiyonunun uygulaması

III. ULUSAL TASARIM KONGRESİ

bulunmaktadır. 1934 tarihli Londra'da kabul edilen metne göre yapılan müracaatlar oldukça azdır. Sözcüleri, 2000 yılında Lahey Sistemi çerçevesinde yapılan 4334 başvurudan sadece 210 adedi 1934 tarihli metne göre gerçekleştirilmiştir. 1999 tarihli Cenevre metni ise Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe girdiği için başarılı olup olmadığı önümüzdeki yıllarda ortaya çıkacaktır. Bugün toplam 42 üyesi bulunan Lahey Anlaşmasının Londra metnini 15, Lahey metnini 31 ve Cenevre metnini ise 18 ülke kabul etmiştir. Türkiye'nin de taraf olduğu 1999 tarihli Cenevre metni aşağıda ayrı bir başlık altında incelenecektir. Türkiye, Londra ve Lahey metnine taraf değildir.

Anlaşmanın amacı, bir başvuruyla birden çok ülkede tasarımların tescilini sağlayarak tasarım korumasının önündeki engelleri kaldırmaktır. Diğer bir deyişle, Anlaşmanın hedefi, tasarım tescilini uluslararası düzeyde basitleştirerek, zaman ve para kayıplarını önlemektir. Lahey Anlaşmasında, kural olarak prosedüre ilişkin hükümler bulunmakta olup, maddi hukukla ilgili düzenleme yoktur. Bu özellikleriyle Anlaşma, markaların tescilini düzenleyen 1891 tarihli Madrid Anlaşması ve 1989 tarihli Madrid Protokolü ve patent ve faydalı modellere ilişkin PCT ile benzer bir işleve sahiptir.

Lahey Anlaşmasıyla, endüstriyel tasarımların saklanması/depolanmasını (*deposi*) sağlayan bir Lahey Birliği kurulmuştur. Lahey Birliği, Cenevre'de bulunan *WIPO*'nun Uluslararası Bürosu tarafından idare edilmektedir. Yapılan uluslararası başvurular, Uluslararası Büro tarafından tescil edilmekte ve Uluslararası Tasarımlar Bülteninde (*International Designs Bulletin*) yayımlanmaktadır. Yenileme ve tasarım sahibinin unvan ve adres değişikliği gibi işlemler Uluslararası Büro tarafından gerçekleştirilmektedir. Başvuru için geçerli dil İngilizce ve Fransızcadır. 1934 tarihli versiyonda sadece Fransızca geçerlidir. Geçerli para birimi ise İsviçre Frangı'dır.

Endüstriyel tasarımların tescili için, daha önceden taraf bir ülkede başvuru yapma zorunluluğu bulunmamaktadır. Böylece başvuruya yetkili kişi, kendi ülkesinde veya taraf ülkelerden birinde daha önceden bir başvuru yapmaksızın, ilk olarak doğrudan Uluslararası Büroya başvurabilmektedir. Demek ki başvurular, ya doğrudan Uluslararası Büroya, ya da bu Büroya gönderilmek üzere taraf ülkelerin ulusal ofislerine yapılabilir. Anlaşma, bu yönleriyle markalara ilişkin Madrid Anlaşması ve Madrid Protokolünden farklı bir düzenlemeyi içermektedir. Yapılan başvuruda tasarımın hangi ürün(ler) için uygulanacağı belirtilmelidir. Locarno Anlaşmasına göre aynı sınıfta olan ürünler bakımından çoklu başvuru mümkündür. Ancak bir başvuruda en çok 100 tasarım olabilir. Anlaşma bu yönüyle de Topluluk Tasarım Tüzüğüne ve Türk Hukukunda kabul edilen sınırsız çoklu başvuru anlayışından farklı bir düzenlemeye sahiptir. Ayrıca nasıl ki, ulusal ofislere yapılan başvurular Paris (ve TRIPS)'in öngördüğü rüçhan (öncelik) hakkına temel teşkil etmekteyse, Uluslararası Büroya yapılan başvurular da rüçhan hakkı sağlamaktadır. Marka ve tasarımlar bakımından rüçhan süresi 6 ay olarak öngörülmüştür. Buna karşılık patent ve faydalı modellerde bu süre 12 aydır.

Rüçhan hakkı ilkesine göre, bir ülkede başvuruda bulunan kişi, başka ülke(ler)de altı veya on iki aylık süre içinde rüçhan (öncelik) hakkından yararlanarak başvuruda bulunabilir. Böylece altı ya da on iki aylık süre içinde sonraki ülke(ler)de bir başkası daha önce başvuruda bulursa bile, diğer ülkede o kişi daha önce başvuru (rüçhan) hakkından yararlandığı için belge o kişiye verilecektir. Örneğin, Kayseri'de soba geliştiren T firması, sobalarla ilgili yaptığı buluş için 1.1.2006 yılında *TPE*'de başvuruda bulunsun. Aynı ya da benzer buluş için Alman A firması, Almanya'da 1.7.2006'da başvuru yapsın. Kayserili T firması, buluşunun dünya çapında işe

III. ULUSAL TASARIM KONGRESİ

yarayacağını düşündüğü için Almanya'da da tescil ettirmeyi düşünüyor ve rüçhan hakkında faydalanarak 1.10.2006'da Almanya'da da başvuru yapıyor. Bu durumda Alman Patent Ofisi patent belgesini, kendisine daha önce başvuru yapan A'ya mı, yoksa sonradan başvuruda bulunan T'ye mi verecektir? T, Türkiye'deki 12 aylık rüçhan hakkında faydalanarak Almanya'da başvuruda bulunduğu için belge T'ye verilecektir. Rüçhan hakkı olmasaydı, belge A'ya verilecekti. Rüçhan süresi, patent ve faydalı modelleri için 12, tasarım ve markalar için 6 ay olarak öngörülmüştür.

Lahey Anlaşmasına taraf devlet vatandaşları, bu devletlerden birinin vatandaşı olmamakla birlikte ikametgâhı ya da ticari veya sınaî faaliyeti üye ülkelerden birinde bulunan gerçek ve tüzel kişiler de başvuru hakkına sahiptir. Böylece 1999 tarihli Cenevre metni bakımından Türk vatandaşları başvuru hakkına sahip olduğu gibi, Türkiye'de ikametgâhı ya da ticari veya sınaî faaliyeti bulunan gerçek ve tüzel kişiler de bu haktan yararlanabilecektir.

Anlaşmaya taraf ülkelerin, yapılan başvuruları, ulusal hukuklarının öngördüğü şekilde inceleyerek reddetme imkânı vardır. Ancak uygulamada, bu duruma nadiren rastlanmakta olup, yılda ortalama 15 civarında başvuru reddedilmektedir. Endüstriyel tasarım başvuruları 5 yılda bir yenilenmektedir. Minimum koruma süresi 10 yıldır. Bu süre, taraf ülke hukuklarında daha uzun ise, bu sürenin sonuna kadar 5'er yıllık dönemler halinde uzatılabilmektedir. Bu yönüyle Lahey Anlaşması, Topluluk ve Türk Hukukunda öngörülen maksimum 25 yıllık koruma süresine cevap verebilecek niteliktedir.

Bu Anlaşma, kendinden beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Çünkü Anlaşmaya taraf ülkelerin tasarım mevzuatları birbirinden önemli farklılıklar içermektedir. Özellikle tasarımların tescilinde bazı ülkelerin esasa ilişkin inceleme sistemini, yani koruma şartları bakımından inceleme yapılmasını benimsemiş olmalarına karşılık, bazılarının incelemesiz, daha doğrusu şekli inceleme sistemini (Suluk, 2003: 388 vd.) kabul etmiş olmaları, temel amacı tasarım başvurusunu kolaylaştırmak olan bu Anlaşmanın başarısını olumsuz yönde etkilemiştir. Yine başvurudan önce yeni sayılma süresinin (*grace period*) öngörülmemiş olması da başarısızlıkta önemli bir etkidir. Anılan Anlaşma yoluyla yapılan başvuru sayısının yıllık ortalama 4000 gibi çok düşük bir rakam olması bunun en iyi kanıtıdır.

III. Lahey Anlaşmasında Değişiklik Yapan 1999 Tarihli Cenevre Anlaşması

Yukarıda da belirtildiği üzere 70 yılı aşkın bir süre uygulamada olan Lahey Anlaşması yeterli ilgiyi görmemiştir. O nedenle son zamanlarda Anlaşmada yeni değişiklikler yapılarak, taraf olmayan ülkelerin katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Nasıl ki, Madrid Protokolü, Madrid Anlaşmasındaki olumsuzlukları gidermeye yönelik değişiklikler içeriyorsa, Cenevre Anlaşmasıyla da Lahey Anlaşmasındaki olumsuzluklar giderilmek istenmiştir.

1991 yılında bu yönde çalışmalar başlamış olup, *WIPO*'nun uzmanlarınca Cenevre'de yapılan toplantılarda Anlaşmanın değiştirilmesi müzakereye açılmıştır (Fryer, III, 2005). Bu müzakereler sonucunda 1999 tarihinde Cenevre'de toplanan bir Diplomatik Konferans Cenevre Anlaşmasını ve bu Anlaşmayla ilgili Yönetmelikleri kabul etmiştir. O tarihte 24 ülke bu anlaşmaya imza koymuş, bugün itibarıyla 18 ülke bakımından yürürlüğe girmiştir. AB ise, Aralık 2005 tarihli Konsey Kararı ile Cenevre Anlaşmasına katılım önerisini kabul edilmiş olup, katılım

III. ULUSAL TASARIM KONGRESİ

konusundaki çalışmalar halen sürmektedir. Böylece *AB*, markalar bakımından Madrid Protokolüne taraf olduğu gibi bu kez de tasarımlar yönünden Cenevre Anlaşmasına taraf olmayı planlamaktadır. Türkiye Cenevre Anlaşmasına 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren taraftır (RG, 23.9.2004, S. 25592).

Cenevre Anlaşması ile getirilen yenilikler şöyle özetlenebilir: i) Anlaşma, yapılan değişikliklerle, tasarım tescilinde esasa ilişkin inceleme yapan ülkelerin katılımına uygun hale getirilmiştir. Bu bağlamda Uluslararası Büronun, başvurunun bir kopyasını taraf devlete gönderdiği tarihten itibaren, gönderilen devletin 6 ay içinde başvuruyu reddetme yetkisi bulunmaktadır. Ancak söz konusu devlet esasa ilişkin inceleme (yenilik incelemesi) yapıyorsa bu süre 12 ay olarak öngörülmüştür. ii) Lahey Anlaşmasının 1934 ve 1960 versiyonlarıyla öngörülen başvuru prosedürü daha da kolaylaştırılarak sistem cazip hale getirilmiştir. iii) Devletlerin yanında, Topluluk Marka ve Tasarım Ofisi (*OHIM*) ve Afrika Fikri Mülkiyet Organizasyonu (*OAPI*) gibi bölgesel tescil yapan kuruluşlarla ilişki kurmaya imkân tanınmıştır. Böylece Anlaşmanın uygulanmasının olabildiğince geniş bir coğrafi alana yayılması hedeflenmiştir. Nitekim yukarıda da belirtildiği üzere *AB* bu ilişkiyi kurmak için halen bir öneri üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir. iv) Lahey Anlaşmasının başlığındaki saklama (*deposit*) ifadesi, tescil (*registration*) şeklinde değiştirilmiştir. Anlaşma metninde de *deposit* yerine, başvuru (*application*) ve tescil (*registration*) sözcüklerine yer verilerek yapılan işlemi daha doğru bir şekilde ifade eden kavramlar tercih edilmiştir. v) Kural olarak başvurular 6 ay içinde yayımlanır. Ancak başvuru sahibinin talebiyle, *AB* ve Türk Hukukunda olduğu gibi, taraf ülkelerin ulusal mevzuatlarının iznine bağlı olarak maksimum 30 aylık yayın erteleme kabul edilmiştir. Bu süre, Anlaşmanın 1960 tarihli versiyonunda 12 ay olarak öngörülmüştür. vi) İnternet vasıtasıyla araştırma ve başvuru yapma imkânı planlanmıştır.

Bu Anlaşmanın amacı, bir merkezden (*WIPO*) tescil başvurusuna imkân vererek, işlemlerin kolaylaştırılmasını sağlamaktır. Anlaşma, ülkemiz bakımından da yürürlüğe girdiği için tasarım sahiplerinin *TPE* aracılığıyla ya da doğrudan *WIPO*'nun Cenevre'deki Uluslararası Bürosuna başvurarak, bu Anlaşmadan yararlanması mümkündür. Böylece bir tescille, Anlaşmaya taraf olan bir ya da daha çok ülkede koruma elde etmek mümkündür. Ancak önemle belirtilmelidir ki, koruma ulusal olup, hak sahibi sadece koruma talep edilen ülke hukukunun sağladığı korumadan faydalanabilir. Diğer bir deyişle, anılan Anlaşma, maddi hukuka ilişkin hükümler içermemektedir. Bundan dolayı başvuruda gösterilen ülkelere bazıları, kendi hukuklarında kabul edilen koruma şartlarını karşılamadığı gerekçesiyle başvuruları reddedebilir.

Bu Anlaşmanın üzerinde bu kadar durulmasında temel etken, tasarımların dünya ticaretinde artan önemi ve buna bağlı olarak da dünyada tasarım korumasına verilen önemdir. Bu değişiklik çalışmalarına Amerika, Avustralya, Kanada, Çin ve Japonya gibi ülkelerin de katılması ve Cenevre Anlaşmasını imzalaması, Anlaşmayı daha da önemli kılmaktadır. Anlaşmanın, sayılan bu ülkeler bakımından da ileride yürürlüğe girmesi durumunda tasarımların uluslararası korumasında çok önemli bir yol kat edilmiş olacaktır. Cenevre değişikliği ile Lahey'e taraf olmayan devletlerin mevzuatları ile Anlaşmanın hükümlerini uyumlu hale getiren bir düzenlemeye gidilerek, diğer ülkelerin de katılımını sağlamak hedeflenmiştir. Özellikle, tasarım tescili için esasa ilişkin inceleme sistemini benimsemiş ülkelerin yasal düzenlemeleriyle uyumlaştırmaya özen gösterilmiştir.

IV. Locarno Anlaşması

Tasarımların uluslararası sınıflandırılmasına ilişkin Locarno Anlaşması 1968 yılında hazırlanmış ve 1971 yılında yürürlüğe girmiştir. Anlaşmaya taraf ülke vatandaşlarından oluşan Uzmanlar Komitesi, sınıflandırmada periyodik olarak değişiklik yapmaktadır. Anlaşmayla, taraf ülkeler arasında bir birlik oluşturulmuştur. Anlaşmanın amacı tasarımların uygulanacağı ürünleri sınıflandırarak yönetimi kolaylaştırmaktır. Koruma kapsamının belirlenmesinde bu sınıflandırmanın, kural olarak bir rolü bulunmamaktadır. Nitekim *AB* ve Türk Hukukunda tasarlanan ya da tasarımın uygulandığı ürün çeşidine bakılmaksızın koruma kapsamı belirlenmektedir (EndTasKHK m. 11; Topluluk Tasarım Tüzüğü m.10; Topluluk Tasarım Yönergesi m.9) Örneğin, bir otomobil tasarımının oyuncak arabaya izinsiz şekilde uygulanması halinde durum böyledir.

Anlaşmanın ilk bölümünde tasarımlarla ilgili 32 sınıf ve 223 alt sınıf liste halinde gösterilmiştir. İkinci bölümde, tasarıma konu olabilecek 6250 çeşit eşyanın alfabetik listesi verilmiştir. Taraf ülkeler bu sınıflandırmayı resmi dokümanlarında dikkate almak zorunda olmakla birlikte, korumanın şartları ve kapsamı bakımından özgürdür. Diğer bir deyişle, Anlaşma maddi hukuka ilişkin hükümler içermemektedir.

Tasarımların, kural olarak, farklı sınıflardaki ürünlere uygulanma kabiliyeti vardır. O nedenle, tasarım alanındaki sınıflandırmayla elde edilecek sonuç, markaya oranla daha sınırlı olacaktır. Bu durum da, anılan Anlaşmanın başarı şansını azaltmaktadır.

Topluluk Markası bakımından uluslararası sınıflandırmaya ilişkin Nis Anlaşmasıyla kabul edilen sınıflandırma benimsenerek EURONICE gerçekleştirilmiştir. Topluluk Tasarımı bakımından da benzer bir yöntem izlenerek, tasarımların uluslararası sınıflandırılmasına ilişkin Locarno Anlaşmasıyla ilişki kurularak EUROLOCARNO kabul edilmiştir. Böylece *AB*'de de Locarno Anlaşmasına göre sınıflandırma uygulanmaktadır.

Türkiye, Locarno Anlaşmasına 1998 tarihinden itibaren taraf olup, EndTasKHK'nın 27. maddesi gereği ülkemizdeki sınıflandırma anılan Anlaşmaya göre yapılmaktadır.

V. Topluluk Tasarımı

1. Genel Olarak

Marka Tüzüğü ile kurulan *Office for Harmonization in the Internal Market-Trade Marks and Designs (OHIM)*, 1 Nisan 1996 tarihinden itibaren Topluluk Markası başvurularını kabule başlamıştır. O tarihten itibaren, 2005'in sonuna kadar yaklaşık 470.000 başvuru yapılmış ve bunların yaklaşık 300.000'ni Topluluk Markası olarak tescil edilmiştir.

Topluluk Tasarım (Musker, 2002; Suluk, 2002) başvuruları 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren kabul edilmeye başlanmıştır. Bu tarihten itibaren 2005'in sonuna kadar yaklaşık 150.000 başvuru yapılmış ve bunların yaklaşık 145.000'i yayımlanarak tescil edilmiştir. İtiraz üzerine reddedilen yaklaşık 650 ve başvurusu geri çekilen tasarım sayısı ise yaklaşık 1000'dir. Diğer tasarımlar ise işlem görmeye devam etmektedir.

III. ULUSAL TASARIM KONGRESİ

Topluluk Hukukunda tasarımlara ilişkin çalışmalar 1960'lı yılların başına dayanır. Ancak bu konudaki ilk önemli adım, 1991 tarihinde konuya ilişkin *Green Paper*'in yayımlanması ile atılmıştır. Daha sonra, 1993 tarihinde tasarımlara ilişkin Yönerge ve Tüzük Taslakları kabul edilmiştir. Yönerge, birkaç kez değişiklik geçirerek 1998'de yürürlüğe girmiştir. Yönergenin amacı, üye ülkeler arasında tasarım mevzuatını uyumlaştırmaktır. Topluluk organları bir adım daha atarak bu kez tasarımlara ilişkin Tüzüğü yürürlüğe koymuştur. Tüzüğün kabulü, tasarımlar bakımından önemli bir gelişmedir. Gerçekten 6 Mart 2002 tarihinde yürürlüğe giren 6/2002 Numaralı Konsey Tüzüğü ile artık *Avrupa Birliğinde Topluluk Tasarım Hakkı* adında yeni bir fikri hak doğmuştur. Topluluk Tasarımına ilişkin Uygulama Yönetmeliği (*Implementing Regulation*) de yine 2002 yılında yürürlüğe girmiştir.

Önemle belirtmelidir ki, Topluluk Hukuku, tasarımların başvuru ve tescili gibi sadece şekli işlemlere uygulanmakla kalmamakta, aynı zamanda koruma şartları ve hükümsüzlük gibi esasa ilişkin (maddi hukuk) konularda da uygulama alanı bulmaktadır. O nedenle, Tüzüğün düzenlemesi, markalara ilişkin Madrid Anlaşması ve Madrid Protokolü ve hatta Türkiye'nin 2000 yılında taraf olduğu Avrupa Patenti Sözleşmesindeki (*EPC*) (RG, 12.7.2000, S. 24107 Mükerrer) koruma sisteminden daha ileri bir düzenlemeyi içermektedir. Kısacası, Topluluk Markasında olduğu gibi Topluluk Tasarımı ile 25 AB ülkesini kapsayacak şekilde bölgesel koruma sağlanmıştır. Diğer bir deyişle, tek bir tasarım belgesi ile 25 ülkede tek bir hukuk düzeni (*AB Hukuku*) çerçevesinde tasarımlar koruma altına alınmıştır.

2. Topluluk Tasarımına İlişkin Kabul Edilen Temel Kurallar

Yukarıda da belirtildiği gibi Topluluk Tasarımını hayata geçiren bu konudaki 6/2002 Sayılı Konsey Tüzüğüdür. Tüzük, 111 maddeden ibaret olup, burada sadece genel hatlarıyla bir inceleme yapılacaktır. Tüzüğün Topluluk Tasarımına ilişkin getirmiş olduğu ilkeler kısaca şunlardır:

1. Topluluk Markasının aksine, Topluluk Tasarımları bakımından tescilli ve tescilsiz olmak üzere iki tür koruma şekli benimsenmiştir (*two-tier approach*). Tescilli tasarımlar, başvuru tarihinden itibaren azami 25 yıl korunurken tescilsizler, Toplulukta kamuya sunumdan itibaren 3 yıl korunmaktadır (m. 11-12). Böylece, tekstil ve moda gibi kısa ömürlü ürünlerin ihtiyaçlarına cevap verilmiştir.
2. Topluluk (Tescilli ve Tescilsiz) Tasarımı, bölünmez nitelikte (*unitary character*) olup, tüm Toplulukta geçerlidir. Topluluğun bir veya birkaç bölgesi ya da ülkesi için tescil edilemez, devredilemez, hükümsüz sayılamaz veya vazgeçilemez. Bu işlemlerin hepsi de Topluluğun tamamı bakımından yapılabilir [m. 1/(3)]. Bu bağlamda Topluluk Tasarımı, üye ülke tasarımları gibi işlem görür (m. 27). Ancak bir bölge veya ülke için lisans verilebilir.
3. Marka Tüzüğünde olduğu gibi, Topluluk Tasarımı bakımından da Tasarım Tüzüğü bağımsız bir şekilde (*autonomy*) uygulama alanı bulacaktır. Topluluk Tasarımına üye ülke hukuklarının uygulanabilmesi için bu yönde Tüzükte açık bir hüküm bulunması gerekir.
4. Topluluk Tasarım belgesi alabilmek için Topluluğa üye ülke vatandaşı olmak veya bu ülkelerde ikamet etmek şart değildir. Türk vatandaşları da başvuruda bulunarak belge alabilmektedir. Nitekim 2003–2005 döneminde Türkiye orijinli kişi ve firmaların aldığı Topluluk Tasarım Belgesi sayısı 476'dır. Bu sayı ile

III. ULUSAL TASARIM KONGRESİ

Türkiye, en çok Topluluk Tasarım Belgesi alan 13. ülkedir. 13.171 belge ile Amerika ilk sıradadır. Ancak, Topluluğa üye ülkelerin vatandaşı olmayan veya Toplulukta ikamet etmeyen veya ticari merkezleri veya gerçek sınai ya da ticari müesseseleri bulunmayan kişiler, *OHIM*'deki işlemleri, ancak işlem yapmaya yetkili Tasarım Vekili eliyle yürütebilir (m.77).

5. Topluluk (Tescilli ve Tescilsiz) Tasarımının koruma görmesi için yeni (*novelty*) ve ayırt edici nitelikte (*individual character*) olması gerekir (m. 5-6). Kural olarak mutlak yenilik (dünyada yenilik) kabul edilmiştir. Ancak mutlak yenilik ilkesi, bazı düşüncelerle sınırlanmıştır. Bu bağlamda, daha önce Toplulukta kamuya sunulmamış olan tasarımlar için başvuruda bulunmak mümkündür. Ancak, Toplulukta ilgili sektörde faaliyet gösteren uzman kişilerin ulaşabileceği bir yerde kamuya sunulmuş tasarımlar da yenilik vasfını yitirmiştir. Sözgelimi, Topluluğa uzak bir yerdeki müzede sergilenen bir tasarım için Topluluk Tasarım Belgesi almak mümkün olabilecektir. Buna karşılık Japonya'da uluslararası bir sergide sergilenen bir tasarım için bu mümkün değildir. Çünkü Toplulukta ilgili alanda faaliyet gösteren uzman kişilerin Japonya'da sergilenen ürün tasarımından haberdar olduğu düşünülecektir. Bu durumda başvuru ve sergi rüçhanına ilişkin düzenlemeler saklıdır.
6. Seçenek bırakmayan tasarımlar ile kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı tasarımlar koruma görmez (m. 8-9). Önemli tartışmalara neden olan tasarımların onarım amaçlı kullanımı (yedek parça tasarımları) konusunda herhangi bir çözüme varılamamıştır. Şimdilik (*stand-still clause*), bu tür tasarımların korunmayacağı kabul edilmiştir (m.110) (Suluk, 2001). Son zamanlarda sorunun çözümü için çalışmalar yoğunlaştırılmıştır. Komisyonun hazırladığı rapor doğrultusunda Yönerge ve Tüzükte yapılacak değişikliklerle bu tür tasarımların tamamen koruma dışında bırakılma ihtimali oldukça yüksektir.
7. Kamuya sunma bakımından tasarım sahibine, 12 aylık bir süre (*grace period*) tanınarak, tasarımının pazarda ticari başarısını test etme imkânı verilmiştir (m. 7).
8. Topluluk Tescilli Tasarımı, sahibine patent benzeri bir hak bahşeder. Bu bağlamda hak sahibinin münhasır, yani tekel niteliğinde yetkileri (*exclusive rights*) bulunmaktadır. Buna karşılık Topluluk Tescilsiz Tasarımı, sadece taklide (kopyalamaya) karşı koruma sağlar (m. 19).
9. Topluluk Tasarımı ile üye ülke tasarımları bir süre birlikte var olacaktır (*co-existence*). Bir süre sonra, şartlar elverirse üye ülke tasarımlarının ortadan kaldırılması planlanmaktadır. Demek ki, var olan ulusal tasarımların, ülkesel olarak korunması bir süre daha devam edecek, bunlar Topluluk Tasarımı olarak koruma görmeyecektir.
10. Topluluk Tasarımları, ulusal tasarımlarda olduğu gibi, Paris Anlaşmasının 4. maddesi gereği 6 aylık rüçhan (öncelik) hakkından yararlanabilecektir.
11. Tüzükte, tasarım hakkının diğer fikri mülkiyet haklarında olduğu gibi, Toplulukta tükeneceği (*exhaustion of rights*) kabul edilmiştir (m. 21). Böylece AB, tasarımlar bakımından da bölgesel tükenme ilkesini benimsemiştir (Pınar, 2000: 855-915). Bu nedenle, Topluluk Tasarımını haiz bir ürünün Topluluğun herhangi bir ülkesinde piyasaya sunulmasından sonra, tasarım sahibi tasarım hakkına dayanarak bu ürünün, diğer üye ülkelere ithaline engel olamaz. Buna

III. ULUSAL TASARIM KONGRESİ

karşılık, Topluluk ile Türkiye arasında Gümrük Birliği olmasına rağmen hak Türkiye bakımından tükenmemektedir. Bu nedenle, Topluluk Tasarım hakkı sahibi, Toplulukta dolaşıma giren söz konusu ürünün Türkiye'ye ithaline engel olabilecektir. Benzer şekilde hak sahibinin izni olmadan söz konusu ürünün Türkiye'den Topluluğa girişi de engellenebilecektir.

12. Tüzükte, tasarımlar bakımından kümülatif (çoklu) koruma ilkesi benimsenmiştir (m. 96). Bu bağlamda bir çalışma şartları karşılamak kaydıyla, Topluluk Tasarımı veya Topluluk Markası olarak korunabileceği gibi fikri mülkiyet haklarına ilişkin ulusal mevzuata da dayanılabilecektir. Hatta koruma şartlarını karşılayan tasarımların, üye ülkelerin fikir ve sanat eserleri mevzuatıyla korunması zorunlu hale getirilmiştir. Ancak üye ülkelere getirilen bu zorunluluk tasarımların; marka, patent ve faydalı model gibi diğer fikri mülkiyet haklarıyla da korunması bakımından getirilmemiş olup, bu konularda üye ülkeler serbest bırakılmıştır.
13. Topluluk Tasarımı elde etmek için; doğrudan veya Topluluğa üye ülkelerin fikri mülkiyet Ofisleri ya da Benelux Tasarım Ofisi yoluyla, *OHIM*e başvurmak gerekir (m. 35). Türkiye, henüz *AB* üyesi olmadığı için *TPE* yoluyla Topluluk Marka ya da Topluluk Tasarım başvurusu yapmak mümkün değildir. Buna karşılık Türk vatandaşları da *AB* vatandaşları gibi burada anılan ofislerden biri yoluyla başvurusunu yapabilir.
14. 1968 tarihli Locarno Anlaşması gereği, aynı sınıfa ait ürünlerin tasarımı için çoklu başvuruda (*multiple application*) bulunmak mümkündür. Süslemeler bakımından çoklu başvuruda bulunmak için tasarımların aynı sınıfa ait olması gerekmez (m. 37).
15. *OHIM*, başvuruları, kural olarak şekli bakımdan inceler (*formal examination*). Ancak itiraz üzerine esas bakımdan da inceleme yapar (*substantive examination*) (m. 45 ve 52 vd). İtiraz için bir süre öngörülmemiştir. Verilen kararlara karşı *OHIM*'in kendi bünyesinde temyize gidilebilir (m. 55 vd). *OHIM*'in Temyiz Kurulunun kararlarına karşı ise 2 ay içinde Avrupa Topluluğu Mahkemesinde (*ATM*) dava açılabilir (m. 61).
16. Tecavüz ve hükümsüzlük davaları Topluluk Tasarım Mahkemelerinde ileri sürülebilir. Her ülke hangi mahkemelerin, birinci ve ikinci derecede Topluluk Tasarım Mahkemesi olarak görevlendirildiğini *AB* Komisyonuna bildirecektir. Ayrıca Topluluk Tescilli Tasarımlarının hükümsüzlüğü, *OHIM* önünde de ileri sürülebilir (m.52). Böylece ilgililer, mahkemeye gitmeden özgün olmayan tasarımların *OHIM*'den hükümsüz kılınmasını talep edebilecektir. Bunun için bir süre de öngörülmemiştir.

VI. Sonuç

Tescile tabi fikri mülkiyet hakları arasında marka ve patent önemli bir yer işgal etmektedir. Son yıllarda bunlara tasarımlar da eklenmiştir. Her geçen gün tasarımların ekonomideki artan önemine paralel olarak, tasarım korumasının da önemine vurgu yapılmaya başlanmıştır. Marka ve patentlerde olduğu gibi, günümüzde tasarımların da uluslararası düzeyde korunması bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu ihtiyacı gidermek için, geçen yüzyılın ilk çeyreğinde tasarımların uluslararası düzeyde başvurusunu ve tescilini kolaylaştırmak düşüncesiyle Lahey Anlaşması kabul edilmiştir. Bu Anlaşma, zaman zaman değişikliğe uğramıştır.

III. ULUSAL TASARIM KONGRESİ

Anlaşmanın günümüz ihtiyaçlarına cevap vermediği dikkate alınarak, 1999 tarihinde Anlaşmada çok önemli değişiklikler yapan Cenevre Anlaşması imzalanmıştır. Türkiye'nin de kabul ettiği Cenevre Anlaşması Aralık 2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Fikri mülkiyet haklarında ülkesel koruma ilkesi benimsenmiştir. Ancak, devletlerin benzer uygulama yapması ve böylece hak sahiplerinin hak aramalarını kolaylaştırmak bakımından sınıflandırma gibi hususlarda, uluslararası anlaşmalar kabul edilmiştir. Bu bağlamda Locarno Anlaşması tasarımların sınıflandırılmasına ilişkin olup, ülkemiz de bu anlaşmaya taraftır. Anlaşmanın ilgili hükümleri gereği oluşturulan Uzmanlar Komitesi periyodik toplantılar yaparak tasarımlar için kabul edilen uluslararası listeyi güncellemektedir. Yine, koruma her ne kadar ülkesel de olsa, tasarımların uluslararası tescilini kolaylaştıran Lahey Anlaşması konuya ilişkin çok önemli bir işleve sahiptir.

Uluslararası başvuru, tescil ve sınıflandırmaya ilişkin Lahey, Cenevre ve Locarno Anlaşmaları maddi hukuka ilişkin hükümler içermemektedir. Tasarımlara ilişkin bu uluslararası anlaşmalar, sadece başvuru ve tescili kolaylaştırmaya yöneliktir.

Bugün nasıl ki, Dünya Patenti, Dünya Markası kavramlarından söz edilemiyorsa, Dünya Tasarımından söz etmek için vakit çok erkendir. Bununla birlikte, bölgesel korumayı gerçekleştiren AB Hukukunda önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Bir Topluluk Tasarımına sahip olan kişinin hakkı, 25 AB üyesi ülkede aynı şekilde ve tek hukuk (AB Hukuku) çerçevesinde korunmaktadır. Bu açıklamalar da göstermektedir ki, Avrupa Topluluğu ve Benelux bir tarafa bırakılırsa, tasarım sahipleri hangi ülke(ler)de tasarımının tescilli olarak korunmasını istiyorsa, o ülke(ler)de tescil yaptırarak belge almak zorundadır. Tasarım sahibi, değişik ülkelerde tek tek başvuruda çok önemli para ve emek harcayacağını düşünerek, uluslararası anlaşmalarda öngörülen kolaylıklardan faydalanarak, başvurusunu yaparak belge alabilecektir.

Kaynaklar

EU Commission. June 1991. *Introduction to the Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design*, III F/5131-EN, Brussels.

Fryer, III. William T. 2005. *The Geneva Act (1999) of the Hague Agreement Concerning the International Registration of Industrial Designs – Drafting History and Analysis*, Kluwer, The Hague.

Musker, David. 2002. *Community Design Law*, Sweet & Maxwell, London.

Pınar, Hamdi. 2000. "Marka Hukukunda Hakların Tükenmesi", *Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan*, Beta, İstanbul, s. 855-915

Suluk, Cahit. 2001. *Yedek Parça Tasarım Hakkının Korunması*, Yargı yayınevi, Ankara.

Suluk, Cahit. 2003. *Tasarım Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara.

Suluk, Cahit. 2004. *Telif Hakları ve Korsanlıkla Mücadele*, Hayat Yayınları, İstanbul.

Suluk, Cahit. 2002. *Avrupa Topluluğu Hukukunda Tasarımların Korunması – Topluluk Tasarım (Community Design)*, Seçkin Yayınevi, Ankara.

III. ULUSAL TASARIM KONGRESİ

- Suluk, Cahit ve Orhan, Ali. 2005. *Uygulamalı Fikri Mülkiyet Hukuku, C. II: Genel Esaslar; Fikir ve Sanat Eserleri*, Arıkan Yayınevi, İstanbul.
- Tekinalp, Ünal. 2006. *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 4. Bası, Beta, İstanbul.

İnternet Adresleri

- Benelux Tasarım Ofisi: <http://www.bbtm-bbdtm.org/gb/pages/index.htm>
- Cohen, Denis. 2000. *The International Protection of Designs*, Kluwer, The Hague..
- Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO): <http://www.wipo.int/>
- Lahey Anlaşmasına taraf ülkeler: <http://www.wipo.int/treaties/en/documents/word/h-hague.doc>
(14.1.2006)
- Topluluk Marka ve Tasarım Ofisi (OHIM): <http://oami.eu.int/>
- Türk Patent Enstitüsü (TPE): www.turkpatent.gov.tr